

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 27
Nisan 2016

www.islamhukuku.com

www.islamhukuku.org

www.islamhukuku.net

ISSN 1304-1045

HANEFİLERİN KİNÂYELİ SÖZLERLE YAPILAN BOŞAMALARI BÂİN TALÂK SAYMASI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Yrd. Doç. Dr. M. Fatih TURAN*

Özet: İslam Hukukunda boşama için kullanılan lafızların niteliği hem evliliğin seyri bakımından hem de sonrasında karı-koca arasında oluşacak dini ve hukuki durum açısından büyük önem taşımaktadır. Boşama için kullanılan lafızlar, evliliğin devam edip etmediğinde veya evlilik sona ermişse karı-kocanın tekrar evlenip evlenemeyeceğinde belirleyicidirler. İslam Hukukunda Hanefiler dışındaki müçtehitlerin büyük çoğunluğu, sarîh talâk lafızlarıyla da kinâyeli talâk lafızlarıyla da gerçekleşen boşamayı ric'î (dönülebilir) sayarlar. Hanefiler ise sarîh lafızlarla gerçekleşen talâkı ric'î, kinâyeli lafızlarla gerçekleşen talâkı bâîn (kesin) sayarlar. Bu çalışmada Hanefiler ve diğer mezhepler arasındaki söz konusu ihtilaf ele alınarak, Hanefilerin kinâyeli lafızlarla yapılan talâkı bâîn saymasının sebepleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Bâîn Talâk, Ric'î Talâk, Kinâye, Sarîh.

An Analysis of Hanefies' Acceptance of the Actual Divorces with Allusive Divorce Words as Irreversible Divorce

Abstract: The nature of the words used in Islamic Law for divorce has great importance both in terms of the course of the marriage and also in terms of the religious and legal status that will appear between husband and wife afterwards. The words used for divorce are determining factors for identifying whether the marriage continues or not and, if the marriage has ended, whether husband and wife can marry again or not. The majority scribes except for Hanefies in Islamic Law accept the actual divorce both with explicit divorce words and allusive divorce words as reversible divorce. However, Hanefies accept the actual divorce with explicit divorce words as reversible divorce and the actual divorce with allusive divorce words as irreversible divorce. In this article the conflicts between Hanefies and other sects will be explained and the reason why Hanefies accept the actual divorce with allusive divorce words as irreversible divorce will be identified.

Keywords: Islamic Law, Irreversible Divorce, Reversible Divorce, Allusion, Explicit.

GİRİŞ

Evlilik, bir erkek ve bir kadının fizyolojik ve ruhi ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân veren, hayatın mutluluklarını beraber paylaşmalarını, güçlüklerine birlikte göğüs germelerini öngören bir müessesedir. Bu yüzden hemen her insan topluluğunda bu müessese ile ilgili düzenlemeleri içeren kurallar mevcuttur.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, fturan@atauni.edu.tr

Orijinal adı “fıkıh” olan İslam Hukukunun temel kaynakları Kur’an ve Sünnette bu müessese ile ilgili bilgiler detaylı olarak yer almıştır. İslam Hukuku literatüründe de evlilik bir akit olarak ele alınmış¹ ve bu akdin kuruluşu, hükümleri ve sona ermesi (boşanma) ile alakalı geniş bir doktrin geliştirilmiştir.

Evliliğin sona ermesi ile ilgili kural ve kaideler İslam Hukuku kaynaklarında genellikle “Kitabu’t-Talâk” başlıkları altında anlatılmıştır. Bu başlıklar altında, boşama çeşitleri, boşama işlemlerinde kullanılan lafızlar ve boşama neticesinde erkeğin nafaka mesuliyetleri hakkında oldukça ayrıntı bilgilere yer verilmiştir.²

Bilindiği üzere sosyal bir vakia olarak İslam coğrafyasında en sık karşılaşılan boşama şekli, kocanın tek taraflı iradesi ile gerçekleşen boşamadır. Kocanın boşama esnasında kullandığı lafızlara göre boşamanın seyri belli olacağından ve neticede farklı dinî ve hukukî sonuçlar ortaya çıkacağından, İslam Hukukunda boşama lafızları ayrı bir öneme sahiptir. Zira bazı boşama lafızlarının niteliğine göre boşamanın bâin sayılması ve evlilik bağının tamamen ortadan kalkması söz konusuysa, bazı boşama lafızlarıyla ise boşamanın ric’i sayılarak, tarafların iddet süresi içerisinde aile yuvasına dönüş yapması ve yeni bir nikâha gerek kalmadan evliliklerine devam etmeleri mümkündür.

Klasik fıkıh müdevvenatının hemen hepsinde boşama lafızları olarak sarîh ve kinâyeli lafızlardan bahsedilmektedir. Fukahanın çoğunluğu, sarîh ve kinâyeli lafızlarla yapılan boşamayı fark gözetmeksizin ric’i talâk sayarken, Hanefiler genel görüşten farklı bir tutum sergilemiş ve kinâyeli lafızlarla yapılan boşamayı bâin talâk kabul etmişlerdir. Esasında boşama iradesini açık bir şekilde ortaya koyan ifadeler sarîh lafızlardır. Bu yüzden ilk bakışta sarîh bir lafızla söylenen sözün, örtülü mana taşıyan kinâyeli söze göre delalet bakımından daha kuvvetli olacağı düşünülebilir. Bu noktada Hanefilerin sarîh lafızlarla gerçekleşen talâkı ric’i, kinâyeli lafızlarla yapılan talâkı bâin sayması ister istemez zihinlerde soru işaretlerine sebep olabilmektedir.

İşte bu çalışmamızda, İslam Hukukunda talâk hakkında genel bir bilgi verilerek fukahanın boşama için kullanılan lafızlar hususundaki yaklaşımı ele alınacak ve Hanefilerin kinâyeli lafızlarla yapılan talâkı bâin kabul etmelerinin gerekçeleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1 Aynî, Bedruddin Ebû Muhâmmed b. Mahmûd el-Hanefî, *Remzü’l-hakâik Şerhu Kenzî’l-dekâik*, Beyrut 2004, I, 191; Cezîrî, Abdurrahmân, *Kitâbü’l-Fıkh ale’l-Mezâhibi’l-erbea*, İstanbul, 1987, IV, 2-3; Dağcı, Şamil, “İslam Hukukunda Evlenme Engelleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XXXIX, Ankara 1999, s. 178; Günay, H. Mehmet, İslam Hukukunda Hükümsüzlük Teorisi ve Şüphe Doktrini Bağlamında Evlenme Engelleri (Hanefi Mezhebi Özelinde Bir İnceleme), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 3, 2004, s. 167.

2 Sehnûn, İbn Said Abdusselâm et-Tenûhî, *Müdevvenetu’l-kübrâ*, Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, Beyrut 1426/2005, V, 286-370; Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut 2000/1421, VI, 2-421; Mâverdi, Ebu’l-Hasan Ali b. Muahmed b. Habîb, *el-Hâvî fi’l-Fıkhî’ş-Şafiiyyi*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût 1994/1414, IX, 573-X, 500; İbn Kudâme, Ebû Muhâmmed Muvaffâkuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğnî*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut 1405, VIII, 234-628, IX, I-319.

I. İSLAM HUKUKUNDA GENEL OLARAK TALÂK VE ÇEŞİTLERİ

Kelime anlamı, maddi bir bağdan kurtulmak, bir bağı çözmek, serbest bırakmak ve salıvermek gibi manalara gelen talâk³ fıkıh terminolojisinde, “*evlilik sonucu hukuken ortaya çıkan bağın kaldırılması*” olarak tanımlanmıştır.⁴ Talâk tabiri Türkçemizde “boş olmak” ve “boşamak” kelimeleriyle karşılanabilmektedir.⁵

İslâm dini neslin devamı için tek meşru yol olan evliliği teşvik etmiş, eşlerin evlilik birliğini karşılıklı sevgi ve saygı ortamında olabildiğince korumalarını istemiştir. Bununla birlikte evlilik bağının önemli bir sebep bulunmadıkça keyfî şekilde sona erdirilmesi tasvip edilmemiştir. Talâk ancak eşler arasında iyi geçimin yerini kin ve nefretin alması, karşılıklı güveni ortadan kaldıran davranışların ortaya çıkması, ömür boyu birlikte yaşama amaçlarının son bulması, dolayısıyla evlilikten beklenen maslahatların yok olması durumunda başvurulabilecek bir çözüm şekli olarak meşru sayılmış, Kur’an ve Sünnet’te bu meşruiyet açıkça ifade edilmiştir.⁶

İslâm’da talâka izin verilmiş olması, isteyenin keyfî olarak, dilediği zaman boşanabileceği anlamına gelmemektedir. Nitekim boşamanın nasıl gerçekleşeceğine dair bilgiler Kur’an ve Sünnet’te açıklanmış,⁷ konuyla ilgili hükümlere oldukça geniş yer verilen fıkıh kitaplarında da boşamanın belirli bir vakitte, belirli şart ve kriterlerle uygulamaya geçebileceği açık bir şekilde belirtilmiştir.

Fıkıh kitaplarındaki sistematığe bakıldığında evlilik birliğinin şu şekillerde sona erdiği görülmektedir;

a) Kocanın tek taraflı iradesiyle,⁸

b) Muhâlea yani kadının vermeyi kabul ettiği bir bedel mukabilinde,⁹

3 İbn Manzur, Ebu’l-Fadl Cemâluddin Muhâmmad b. Mükerrrem, *Lisânu’l-Arab*, thk. Muhammed b. Mukrim b. Manzur, Dâru Sadr, Beyrut ts. X, 225; Cürcânî, Muhâmmad eş-Şerif, *Kitâbu’t-Târîfât*, Daru’l-Kutubi’l-Arabî, Beyrût 1405, s. 183; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul, 1305, III, 935.

4 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 2; Mevsilî, Ebu’l-Fadl Mecduddin Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr, li Ta’lîli’l-Muhtâr*, thk. Abdullatif, Muhammed Abdurrahman, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2005/1426, III, 136; İbnu’l-Humâm, Kemâluddin, Muhâmmad b. Abdolvâhid es-Sivâsî, *Şerhu Fethi’l-Kadîr*, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrût 1424/2003, III, 443; Aynî, Bedreddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu’l-Kârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2001, X, 320.

5 Muhammed İbn Mustafa el-Vânî, *Vanakulu Lügati*, İstanbul 1218, II, 189; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, III, 935; Komisyon, *Türk Hukuk Lugatı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991, s. 320; Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1995, I, 372.

6 Meselâ bkz. Bakara 2/228-232, 236-237, 241; Talâk 65/1-2; Buhârî, Ebû Abdillâh Muhâmmad b. İsmail, *el-Câmiu’s-Sahih*, el-Matbaatu’s-Selefiyye, Kâhire 1403, “Kitâbu’t-Talâk”, 1-4; Ebu Dâvud, Süleyman b. Es’as es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvud*, Riyad ts., “Talâk”, 3, 38; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhâmmad b. Yezid el-Kazvinî, *Sunenu İbn Mâce*, Mektebetu’l-Mearif, Riyâd ts., “Kitâbu’t-Talâk”, 2.

7 Bkz. Bakara, 2/228-232; Talâk, 65/ 1, 2; Nisa, 4/20, 130; Ahzab, 33/49; Buhârî, “Kitâbu’t-Talâk”, 1-18; Nesâî, Ebî Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sunenu’n-Nesâî*, Beyrut, h.1417, “Kitâbu’t-Talâk”, 1-34.

8 Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali, *el-Muhezzeb*, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrût 1995/1416, II, 77; Acar, H. İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, EKEV Yay., Erzurum 2000, s. 53-63.

9 Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mes’ud, *Bedâi’u’s-Senâi’ fi Tertibi’s-Şerâi*, Dâru’l-Kitâbu’l-Arabî, Beyrût 1982, IV, 16; İbn Rüşd, Muhâmmad b. Ahmed b. Muhâmmad, *Bidâyetü’l-müctehid nihâyetu’l-muktasid*, Mektebetu Mustafa, Mısır 1975/1395, II, 60.

c) Nikâh akdi esnasında veya sonrasında boşama yetkisinin kendisine de verilmesini şart koşan kadının, tek taraflı irade beyanıyla erkeğin rızasına veya mahkemeye başvurmaksızın bu yetkiyi kullanması yani tefviz-i talâkla,¹⁰

d) Tefrik yani kaza-i boşamayla.¹¹ Bu şekildeki boşanmalar da;

- Kadının, şiddetli geçimsizlik, nafaka temininde acizlik, gaiplik, hapis ve benzeri bir takım gerekçelerle boşanma talebinde bulunması durumunda,¹²
- Kocanın karısıyla zevci münasebette bulunmamaya yemin etmesi ve uzun süre karısına yaklaşmamak suretiyle bu konuda kararlı olduğunu göstermesi (ilâ) durumunda,¹³
- Erkeğin karısını zina yapmakla itham etmesi ve bunu dört şahitle ispat edememesi halinde hâkim huzurunda özel şekilde karşılıklı olarak eşlerin yemin etmeleri (lian) durumunda,¹⁴
- Karısının herhangi bir uzvunu kendisine nikâhı ebediyen haram olan bir kadının uzvuna benzeten (zihar yapan) kocanın, mahkemenin kendisinden talep etmesine rağmen kefareten kaçınması durumunda¹⁵ gerçekleşebilmektedir.

İslam Hukuk doktrininde boşama, Kur'an ve sünnete uygun olup olmayışına göre sünni ve bid'i boşama; dönülebilir olup olmamasına göre ise ric'i ve bâin boşama olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır ve her bir boşama şekli farklı hukukî sonuçlara sebep olmaktadır.

A. Sünni ve Bid'i Boşama

Sünni (Sünnet üzere) boşama; erkeğin karısını, hayız halinin ve zevci ilişkisinin bulunmadığı temizlik döneminde bir talâkla boşaması ve iddet sonlanıncaya kadar onu beklemesi şeklindedir.¹⁶ Sünni boşama ile evlilik birliğine geri dönüş kapısının kapatılmaması arzulanmakta ve taraflara, daha doğrusu eşini tek taraflı irade beyanıyla boşayan kocaya yeni bir düşünme imkânı tanınmak istenmektedir. Kadının temizlik süresi başladıktan sonra onunla cinsî ilişkide bulunulmadan boşanması

10 Şirâzi, *el-Mühhezzeb*, II, 80; Kâsânî, *Bedâiu's-Senâi'*, IV, 56; Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf, *et-Tâc ve'l-iklîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1398, IV, 43.

11 Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 167-IV, 7; Acar, H. İbrahim, "Tefrik" Maddesi, *DİA*, İstanbul, 2011, XL, 277-279.

12 İbn Rüşd, *Bidâteyü'l-Müctehid*, II, 99, 98.

13 Serahsî, VII, 34-45; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 167-170.

14 Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 182-184; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 3-75; Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, IV, 132-139; Aydın, Mehmet Akif, "Liân" Maddesi, *DİA*, XXVII, Ankara, 2003, 172, 173.

15 Şafîi, Muḥammed b. İdris, *el-Ümm*, thk. Mahmud Matrucî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2002/1423, V, 396-410; İbn Rüşd, *Bidâteyü'l-müctehid*, II, 105-114; Kâsânî, *Bedâiu's-senâi'*, III, 235-242; Yaman, Ahmet, "Zihâr" Maddesi, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 387-390.

16 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 4, 7; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 136, 137, Kâsânî, *Bedâiu's-Senâi'*, VII, 12; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 234.

ve bu boşamanın bir boşama olmasının gerekliliği, arızı duygu ve düşüncelerle aile yuvasının dağılmasına imkân tanımamak içindir. Bu yüzden pişmanlık duy-mamak, ortaya çıkabilecek barış fırsatlarını değerlendirebilmek için boşamaların sünnet üzere yapılması, hem dinî hem de dünyevi açıdan yararlı görülmektedir.¹⁷

Sünnete aykırı boşama olarak telakki edilen bid'î talâk ise; kocanın, karısını hayızlı ve nifaslı iken veya temizlik döneminde zevci ilişkisinin akabinde ya da temizlik süresi içinde birden fazla boşamasıdır.¹⁸ Temizlik döneminde birden fazla talâkla kadının boşanması bir lafızla olabileceği gibi ayrı ayrı lafızlarla da olabilir. Bunlardan herhangi birisiyle gerçekleştirilebilecek olan boşamalar, sünnete aykırı olmakla birlikte fakihlerin çoğunluğuna göre hukuki sonuçlar doğurur; ancak boşayan şahıs günah (tahrimen mekruh) işlemiş olur.¹⁹

B. Ric'î ve Bâin Boşama

Ric'î talâk; erkeğin boşadığı hanımına, yeniden mehir ve nikâh akdine ihtiyaç hissedilmeden iddet süresi içinde dönmesine imkân tanıyan boşamadır.²⁰ Ric'î boşamanın meydana gelebilmesi için kullanılan lafızlar sarîh olmalıdır.²¹

Ric'î talâkta evlilik iddet süresince devam ediyor kabul edilir. Bu sebeple dönüş hakkının da bu süre içinde kullanılması gerekir. Bu süre dönüş yapılmadan geçirilirse iddetin bitimiyle ric'î talâk bâin talâka dönüşür. Dolayısıyla geri dönmek için artık bâin talâkta aranan şartlar geçerli olur.²² Evliliğin iddet bitimine kadar devam edecek olması miras ve mehir hukuku açısından da önem taşır. Ric'î boşamada, boşama anına kadar vadeye bağlanmış mehir muacceliyet kazanmaz. Taraflardan birisinin vefat etmesi durumunda evlilik devam ettiği için sağ kalan eş diğerine mirasçı olur.²³

17 Ebû Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlüş-Şahsiyye*, Kâhire, ts., s. 287-288; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 76.

18 Serahsi, *el-Mebsût*, VI, 4, 7; Kâsânî, *Bedâi'us-senâi'*, VII, 12; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 238; Acar, H İbrahim, *Anahatlarıyla İslam Aile Hukuku*, Emin Yay., Bursa, 2014, s. 262.

19 Serahsi, *el-Mebsût*, VI, 6-11, 16, 17; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 38; Şirbînî, el-Hâtib Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Muğnî'l-muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî'l-elfâzî'l-Minhâc*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut ts., III, 307-309; Okur, Kaşif Ham-di, "İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:8, sayı:15, Çorum, 2009, s. 9.

20 Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn (Ebû'l-Hasan) Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-Fikhi'l-Hanefî*, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2006, s. 159, 160; İbn Rüşd, *Bidâteyü'l-müctehid*, II, 84; Mâverdi, *el-Hâvi fi'l-Fikhi's-Şafiyyi*, VIII, 419, 420; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 478; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, II, 175; Acar, H. İbrahim, "Talâk" Maddesi, *DİA*, İstanbul 2010 XXXIX, 498.

21 Bu şart ilerde de göreceğimiz üzere Hanefilere göredir. Diğer mezheplere göre boşamanın ric'î olması için kullanılan lafızların sarîh ya da kinâye olması arasında fark bulunmamaktadır.

22 *Semerkandî*, Alâeddin, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1984/1405, II, 177; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 239, 24; *Mevsuatü'l-fikhiyye* (Kuveyt Evkaf Bakanlığınca Çıkarılan İslâm Fıkhu Ansiklopedisi), Kuveyt 1983/1404, XXIX, 29; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 69.

23 *Mevsûlî, el-İhtiyâr*, III, 162, 189, IV, 8; Mâverdi, *el-Hâvi fi'l-Fikhi's-Şafiyyi*, VIII, 419, 420, X, 640; Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Yediveren Yay., Konya 2002, s. 70.

Bâin talâk ise; erkeğin boşadığı eşine ancak yeni bir nikâhla ve mehirle dönmesine imkân tanıyan boşama şeklidir.²⁴ Erkek eşini bir veya iki talâkla boşadığında “beynûnet-i suğrâ” meydana gelmiş olur ve iddetin bitiminden sonra erkeğin yeni bir mehir ve nikâh akdi ile boşadığı karısına dönme imkânı vardır. Ancak boşama erkeğin eşini üçüncü boşaması ise yeni bir nikâh da tarafların bir araya gelmesi için yeterli değildir. Çünkü karı-koca arasında büyük ayrılık denilen “beynûnet-i kübrâ” meydana gelmiştir. Bu durumda kadının bir başkasıyla zevci ilişkisinin gerçekleştiği geçerli bir evlilik yapmadan ilk eşine dönmesi mümkün değildir.²⁵

Nikâh yapılıp zıfâf yapılmadan meydana gelen boşamalar, tarafların anlaşarak boşanmaları (muhâlea),²⁶ mahkeme kararı ile gerçekleşen boşamalar,²⁷ kocanın üçüncü boşama hakkını kullanarak yaptığı boşamalar, ric’i boşama sonrasında kocanın eşine dönmeden iddetin bitmesi halinde ve bazı ihtilaflar olmakla birlikte tevfiz-i talâk (kadına boşama yetkisi verilmesi) yoluyla gerçekleşen boşamalar fukahaya göre bâin talâktır.²⁸ Bunların dışında Hanefilere göre kocanın kinâyeli sözlerle ve şiddet (pekiştirme) ve aşırılığı ifade eden kelimelerle yaptığı boşamalar da bâin talâk olarak kabul edilir.²⁹

Bâin talâk evliliği derhal sonlandırır; eşler birbirlerinden hemen ayrılmak zorundadırlar. Bir veya iki bâin talâkla boşanan kadınların hamile olması halinde doğum yapıncaya kadar, aksi takdirde iddetin bitimine kadar nafakaları kendilerini boşayan kocaları tarafından temin edilir. İddet esnasında eşlerden birinin vefat etmesi halinde, diğeri vefat edene mirasçı olamaz.³⁰ Öte yandan evlilik kesin olarak sona erdiğinden müeccel olan mehir, muaccel hale dönüşür. Dolayısıyla mehrin derhal ödenmesi icap eder.³¹

24 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, II, 185; Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, I, 359.

25 Bkz. Bakara, 2/230; Cemal, Şeyh Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Acili eş-Şafîî, *Hâşiyetu'l-Cemel alâ'l-Menheci li Şeyhi'l-İslâm el-Ensârî*, Dâru'l-fıkr, Beyrût ts. VIII, 734; İbn Abidin, Muhâmmmed Emin, *Hâşiyetü İbn Abidin*, Dâru'l-fıkr, Beyrut 2000/1421, III, 725; Useymîn, Muhâmmmed b. Salih b. Muhâmmmed, eş-Şerhu'l-mumtî' alâ Zâdi'l-mustakni', b.y.y., 1422, XII, 129; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 71.

26 Sehnûn, İbn Said Abdusselâm et-Tenûhî, *Mudevvenetu'l-kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1426/2005, V, 317; Zeylâî, Fahrüddin Osâm b. Âli, *Tebyinu'l-hakâik Şerhu Kenzu'd-dekâik*, Dâru'l-kütübî'l-İslâmî, Kâhire h. 1313, II, 268; Buhutî, Mansur b. Yunus, *Keşşâfu'l-Kına' an Metni'l-İkna'*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut h. 1402, III, 149, 150, 193, 194.

27 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, II, 183; Mevsilî, el-İhtiyâr, III, 129; Merginani, el-Hidâye, II, 312; Zuhayli, Vehbe el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü, Daru'l-fıkr, Dimaşk 1989/1409, IX, 546.

28 Ahzab, 33/49; Şirâzî, el-Muhezzeb, II, 81; Mevsilî, el-İhtiyâr, III, 149; Hallâf, Abdolvahhab, *Ahkâmü'l-ahvâlîş-şahsiyye*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1990/1410, s. 139, 140; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 70; Koçak, Muhsin-Dalgın, Nihat-Şahin, Osman, *İslam Hukuku*, Ensar Yay., İstanbul 2014, s. 225; Hanefilere göre sarîh boşama lafızları kullanılarak kadın boşamaya yetkili kılındığında oluşan talâk ric'îdir. Mesela “kendini boşa”, “bir talâkla kendini tercih et” denildiğinde yetkili kişi bunlardan birisini tercih ettiğinde talâk ric'î olur. Ancak, tevfiz-i talâk yoluyla gerçekleşen boşamada yetki devri “tercih et”, “işin senin elindedir” şeklindeki kinâyeli lafızlarla gerçekleştiğinde talâk bâin olur. Bkz. İbn Nüceym, el-Bahrû'r-râik, III, 337, Dalgın, Nihat, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, İstanbul, 2001, İFAV Yay., s. 96, 97.

29 Kudûrî, *Muhtasârü'l-Kudûrî*, s. 155; Merginânî, el-Hidâye, II, 275; İbnü'l-Humâm, Kemâluddîn, Muhâmmmed b. Abdolvahîd, es-Sivâsî, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Dâru'l-Fıkr, Beyrût 2003, IV, 61; Şiddet (pekiştirme) ve aşırılığı ifade eden kelimelerle, “انت طالق اشد”/ “talâkın en şiddetlisi ile boşsun” veya “انت طالق اطلو الطلاق”/ “talağın en uzunuyla boşsun” gibi lafızlar kastedilmektedir. Bkz. Kudûrî, *Muhtasârü'l-Kudûrî*, s. 156.

30 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, II, 185; Merginânî, el-Hidâye, II, 332.

31 Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukaha*, II, 185; Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md. 117-118.

II. İSLAM HUKUKUNDA BOŞAMA LAFIZLARI

A. Sarih Lafızlar

“S-r-h” kökünden türetilmiş bir ismi fail olan sarih kelimesi terim olarak; halis, açık, anlaşılır ve en yüksek gibi manalara gelmektedir.³² Sarih kelimesi fıkıh usulü kitaplarında, “*ister hakikat ister mecaz anlamında kullanılsın, kendisiyle kastedilen mananın açıkça anlaşıldığı lafız*” olarak belirtilmektedir. Sarih ifadenin anlaşılması için herhangi bir karineye ve açıklamaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Sarih ifadede söyleyenin niyetine bakılmaksızın gereğinin sabit olması kuralı geçerlidir.³³ Tanımda da ifade edildiği üzere mecaz lafızlar da kendilerinden murad anlaşıldıktan sonra sarih olarak değerlendirilir. Mesela Kur’ân-ı Kerimdeki “وَأَسْأَلُ الْقَرْيَةَ” (köye sor)³⁴ ifadesinin hakiki manada değil, mecaz olarak kullanıldığı akli karîne ile anlaşılabilir. Bu mecaz ifadenin “köy halkına sor” kastıyla geldiği anlaşılınca, artık bu ifade sarih kabul edilir.³⁵

Sarih lafızlarla talâk ile, boşama iradesi kendisinden açıkça anlaşılan ve örfe bu anlamda kullanılan sözlerle yapılan boşama kastedilir. Fakihler “talâk” (الطلاق) kelimesinin ve aynı kökten türeyen kelimelerin sarih olduğunda ittifak etmiştir. Buna göre sarih talâk lafızları, boşama iradesi kendisinden açık olarak anlaşılabilen ve boşama için kullanılan “talâk” kelimesi ve aynı kökten türeyen “boşsun”, “boş ol”, “seni boşadım” gibi lafızlardır.³⁶

Fakihlerin çoğunluğuna göre, sarih sözlerle yapılan talâkta beyan kişinin talâk niyetini açıkça gösterdiğinden, ayrıca niyet ve halin delâleti yani karine araştırması yapılmasına gerek yoktur. Kocanın kullandığı sarih talâk ifadeleriyle boşamayı kastetmediğini iddia etmesi sonucu değiştirmez.³⁷ Malikiler ise kocanın talâkı kastetmediğini gösteren bir karine bulunması durumunda sözüne itibar edileceğini savunurlar.³⁸

32 İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, II, 509; Zebidi, Muhâmmmed Murtaza, *Tâcu’l-arûs*, Dâru’l-Hidâye, Kuveyt ts., VI, 533.

33 Şâsi, Ebû Ali Ahmed b. Muhâmmmed, *Usûli’ş-Şâsi*, Dâru İbn Kesir, Dimaşk, Beyrût, 2007/1428, s. 65; Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, *Usûlu’s-Serahsî*, thk. Ebu’l-Vefâ el-Afgânî, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, 2005, s. 147; Kahraman, Abdullah, *Fıkıh Usulü*, Rağbet Yay., İstanbul 2010, s. 284; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, ts., s. 222.

34 Yusuf, 12/82.

35 Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi, *el-Fusûl fi’l-usûl*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2010, I, 199; Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed ed-Dûsî, *el-Mustasfâ*, thk. Muhâmmmed b. Süleyman el-Eşkar, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût 1413, I, 187; Subkî, Ali b. Abdi’l-Kâfi, *Ref’ul-Hâcib an Muhtasarı İbn Hâcib*, Âlemu’l-Kütüb, Beyrut, 1999/1419, III, 483.

36 Kudûrî, *Muhtasârul-Kudûrî*, s. 155; Mâverdi, *el-Hâvi fi’l-Fıkhi’s-Şafiyyi*, X, 353; İbn Rüşd, *Bidâteyü’l-Müctehid*, II, 74; Merginânî, Ebu’l-Hasen Ali b. Ebubekr, *el-Hidaye*, Dâru’l-Erkâm, Beyrût ts., I, 265; Kâsânî, *Bedâi’us-Senâi*, III, 101; Zeylâi, *Tebyinu’l-hakâik*, II, 197; Mevvâk, *et-Tâc ve’l-İklîl*, IV, 53.

37 Şâsi, *Usûl* s. 59; İbn Rüşd, *Bidâteyü’l-müctehid*, II, 75; Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedrûddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh, *el-Bahrul-muhid fi usûli’l-fıkıh*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût 2000/1421, I, 423; Mevvâk, *et-Tâc ve’l-İklîl*, IV, 53; Şirbini, *Muğni’l-muhtac*, III, 280; Remli, Şihâbüddin Ahmed b. Hüseyin, *Nihâyetü’l-muhtac ilâ şerhi’l-minhâc*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut 1984/1404, VIII, 381; Huraşi, Muhammed b. Abdullah, *Şerh alâ Muhtasarı Halîl*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, ts., IV, 80; Kahveci, Nuri, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yay., İstanbul 2014, s. 180.

38 Mesela, birisi karısına bir hizmet teklifinde bulunurken karısı ona, “benim işim var” der ve o da “sen boşsun” cevabını

B. Kinâyeli lafızlar

“K-n-y” kökünden türetilmiş bir mastar olan kinâye kelimesi terim olarak; tas-hih etmemek, bir şeyi başka bir şeyle örtüp gizlemek, açıkça ismini zikretmeden bir şeyi göstermek, ima etmek ve işaret etmek gibi anlamlar taşımaktadır.³⁹ İstilahî olarak kinâye dilbilimciler tarafından; “*mezkûrdan (lafzen tasrih edilenden) met-rûka (lafzen veya sarahaten ifade edilmeyene) geçmek maksadıyla açık ifade tarzını terk etmek*”,⁴⁰ “*Manası açık olmasına rağmen kullanımı esnasında niyet ya da halin delaleti ile ancak kastedilen mananın anlaşılabilirdiği lafız*” gibi değişik şekillerde tarif edilmiştir.⁴¹ Fıkıh usulü âlimleri de kinâye için benzer tarifler yaparak; “*bir kelimenin ilk anlamının kastedilmesinin caiz olmasıyla birlikte onu gerektiren ikinci anlam için kullanılması*”,⁴² “*bir delil vasıtasıyla ortaya çıkıncaya kadar kendisinden murad edilen maksat gizli olan lafız*”,⁴³ “*kendisiyle kastedilen mâna kapalı olan ve ancak söyleyenin niyetinin bilinmesiyle veya bir karîne ile anlaşılan lafız*”⁴⁴ ifadelerini kullanmışlardır.

Tariflerden anlaşıldığı üzere kinâye, sözlü veya yazılı bir ifadenin dildeki hakiki veya asli manasından farklı bir manaya gelecek şekilde kullanılmasıdır. Burada söz konusu olan farklı mana, ima ve işaret yoluyla ifade edilen ikincil (talî) bir manadır. Ancak bu ifade tarzında sözün hakiki manaya hamledilmesi de imkân dâhilindedir. Mesela, cömert kimseden kinâye olarak “كَثِيرُ الزَّمَادِ”/“külü bol” denildiğinde, bundan maksat söz konusu kimsenin cömertliğini dile getirmektir. Ancak bu kimsenin külünün bol olması da mümkündür. Bazı fıkıh usulü âlimleri ve dilbilimciler bu noktada kinâyenin mecazdan ayrıldığını ifade ederler. Onlara göre mecazda kinâyenin aksine hakiki anlamın da kastedilebilmesi söz konusu değildir. Çünkü mecazda her zaman hakiki mananın kastedildiğine engel oluşturan bir karine bulunur.⁴⁵ Mesela, “فِي الْحَمَامِ أَسَدٌ”/“Hamamda aslan var” sözünde gerçekten aslanın kastedilmiş olması düşünülemez. Akli karine bu ifade ile hamamda aslan gibi cesur

verdikten sonra, “bunu söylemekle benim maksadım onu boşamak değildi. Senin işin yoktur, demek istedim” derse, sözü kabul olunur. Çünkü burada, doğru söylediğini gösteren bir karine vardır. Bkz. İbn Rüşd, Bidâteyü'l-müctehid, II, 75; Aliş, Muhammed, Menhu'l-Celil Şerhu Muhtasarı Seydi Halil, Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1989/1409, IV, 46.

39 Firuzâbâdi, Muhâmmad b. Ya'kûb, *Kamusu'l-muhit*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987, s. 1713; Komisyon, *Mu'cemu'l-vasit*, Mektebetu's-Şurûki'd-Devliyye, Mısır 2004/1425, s. 802; Durmuş, İsmail, “Kinâye” Maddesi, *DİA*, İstanbul 2000, XXVI, 34.

40 Sekkaki, Ebu Ya'kûb, *Miftahu'l-ulum*, Beyrut 2000, s. 512; Öztürk, Mustafa, “Kur'an Dilinde Kinâye ve Ta'riz”, *İslâmî İlimler Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 1, 2013, s. 117.

41 Cürcani, Muhâmmad eş-Şerif, *Kitâbu't-târifât*, thk. Muhâmmad Abdurrahman, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 2003/1424, s. 267.

42 Taftâzânî, Sa'deddin Mes'ud b. Ömer, *et-Telviḥ alâ't-Tevdih li Metni't-Tenkîḥ fi Usûli'l-fıkh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1996/1416, I, 230.

43 Serahsi, *Usul*, s. 147.

44 Komisyon, *el-Mevsuâtü'l-Fıkhiyye* (Kuveyt Evkaf Bakanlığınca Çıkarılan İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi), Kuveyt 1983/1404, XXIX, 26, 27; Koca, Ferhat, “Kinâye” Maddesi, *DİA*, Ankara, 2002, XXVI, 37.

45 Serahsi, *Usul*, s. 147; Nüveyri, Şehabeddin Ahmed b. Abdülvehhab b. Muhammed, *Nihâyetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004/1424, VII, 52; Kazvîni, el-Hatib, *el-İzâh fi Ulûmi'l-belağâ*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut 1998/1419, s. 303; Zerkeşi, *el-Bahru'l-muhîd*, I, 598.

bir adamın bulunduğunu gösterir.⁴⁶ Kinâyeli lafızda ise hakiki anlamın da kastedilme ihtimali bulunur. Kinâyede talî mananın kastedildiği, söyleyenin niyetinin bilinmesiyle veya herhangi bir karîne ile anlaşılabilir. ⁴⁷

Fıkıh kitaplarında kinâyeli boşama lafızları⁴⁸ olarak çoğunlukla şu lafızlara yer verilmektedir:

“أَنْتِ حُرَّةٌ” (sen hürsün); “أَمْرُكَ بِيَدِكَ” (kendi işin elindedir); “حَبْلُكَ عَلَى غَارِبِكَ” (İpin boynundadır); “أَنْتِ وَاحِدَةٌ” (sen teksin); “خَلَيْتُ سَبِيلَكَ” (yolunu serbest bıraktım); “إِخْفِي” (ailene katıl); “سَرَّحْتُكَ” (seni salıverdim); “فَارَّقْتُكَ” (senden ayrıldım); “وَهَبْتُ” (seni ailene hibe ettim); “اعْتَدِي” (iddet bekle); “اسْتَبْرِي رَحِمَكَ” (rahmini döl suyundan temizle); “لَا سَبِيلَ لِي عَلَيْكَ” (sana benim için bir yol yok); “لَا نِكَاحَ لِي عَلَيْكَ” (benim için senin üzerinde nikâh yoktur); “وَلَا حَاجَةَ لِي فِيكَ” (sana ihtiyacım yok); “أَنْتِ حَرَامٌ” (sen haramsın); “أَخْرِجِي” (çık); “ادْهِي” (git); “انْقَلِبِي” (başka tarafa intikal et); “انْطَلِقِي” (derhal git); “تَقْنَعِي” (peçeni tak); “اسْتَبْرِي” (örtün); “أُغْرِبِي” (benden uzaklaş); “أَنْتِ خَلِيَّةٌ”

46 Sekkâkî, *Miftâhu'l-ülûm*, s. 513; Ahmed Negarî, Kadı Abdu'n-Nebi, *Dusturu'l-ulema ev Câmiu'l-ülûm fî Istilâhâtî'l-funûn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2000/1421, I, 74; Öztürk, “Kur'an Dilinde Kinâye ve Ta'riz”, s. 118

47 Serahsî, *Usul*, s. 147; Zerküşî, *el-Bahru'l-muhid*, I, 598, 599; Kinâyede iki temel unsur vardır. Birincisi “meknî bih”, ikincisi “meknî anı”dır. Söz içinde asıl veya gerçek anlamında kullanılan kelime, terkîp veya ifade birimine meknî/mükenna bih veya kinâye, bununla kendisine işaret edilen ve söz içinde açıkça zikredilmeyen unsura ise meknî/mükenna anı denir. Mesela Türkçemizdeki “alın açık” tabirinin lafzı meknî bih, bu lafızda mündemîh olan, “utanılacak hallerden uzak” manası ise meknî anıdır. Bkz. Tehânevî, Muhammed b. Ali b. Ali, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Funûn*, Mektebetü'l-Lübnan, Beyrut, 1996, s. 1389; Ahmed Negarî, *Dusturu'l-Ulema*, III, 106; Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul 1989, s. 174-175; Durmuş, “Kinâye” Maddesi, XXVI, 34; Kılıç, Sadık, *Kur'an, Dildeki Sonsuz Mucize*, Gelenek Yay., 2003, s. 161; Öztürk, Mustafa “Kur'an Dilinde Örtük Anlatım: Kinâye ve Ta'riz”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: III, sayı: 2, 2003, s. 219; Ayrıca kinâyeye, içerdiği iki unsur arasındaki ilgi vasıtalarının sayısı bakımından ta'riz, telvîh, remz, ima ya da işaret gibi türlere de ayrılmaktadır. Genellikle “manaya mefhum yoluyla delalet etmek” diye tanımlanan ta'riz, kinâyenin en ince ve en güzel çeşitlerinden biri olup ortaya veya belli birine söylenen bir sözün ucunun bir başka kimseye veya bir şeye ima/ışaret yoluyla dokundurulması, üstü kapalı gönderme denir. Mesela Kur'an-ı Kerim'deki “Belki de bu işi büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa dedi.” (Enbiya, 21/65) ayetinde İbrahim (a.s.)'in aslında putları kırma işini putların büyüklerine isnat etmediği, ifadesinin ta'riz yoluyla istihza (alay) amacı taşıdığı bazı kaynaklarda ifade edilmektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'de “(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur.” (Bakara 2/235) ifadeleriyle eşi ölmüş yahut boşanmış kadınlara iddet süreleri içinde, “Allah sana iyi bir koca nasip etsin” veya “Ben de evlenmek istiyorum”, “Bir eşe ihtiyacım var” gibi tarizli sözlerle evlenme teklifinin yapılabileceğine işaret edilmektedir. Bkz. İbnu'l-Esir, Diyaüddin Muhammed b. Muhammed, *el-Meseli's-Sâir fî Edebi'l-Katib ve Ş-Şâ'ir*, Kâhire, ts., III, 64; İbn Kuteybe, Ebu Muhammed, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'an*, Beyrut, ts., s. 264; Öztürk, “Kur'an Dilinde Kinâye ve Ta'riz”, s. 121. Sözlükte bir şeye uzaktan gizlice işaret etmek manasını taşıyan telvîh, uzak ve yakın anlam arasındaki ilişki kilerin (vasıtalar) çok miktarda olmasıdır. Mesela bir kişinin cömert oluşunu “köpeğinin korkak olması” ifadesiyle arz edilmesi bu tür kinâyeye misal olabilmektedir. Zira köpeğin korkak ve eve gelene ses çıkarmaması misafirin çok olmasına işarettir. Misafiri çok olanın ikramı bol olur, bu da netice olarak kişinin cömertliğine işaret eder. Bkz. et-Tıybi, Şerefuddîn, *Kitabu't-tıbyan*, thk. Hadi Atiyye, 1987, b.y.y., s. 264. Bir şeyi kendisinden öte alakasını zikrederek anlatma tarzı olan remz ile ilgili kinâyeye örnekleri arasında, “küçükbaşlı” (kuş beyinli), “kalın kafalı” (ahmak), “burnu büyük” (kibirli), “temiz uçurlu” (iffetli) gibi tabirler zikredilebilir. Eğer kinâyede, yakın ve uzak anlamlar arasındaki vasıtalar az ve açık olursa ima ve işaret türü kinâyeye söz konusudur. «Fazilet falanın yürüdüğü yerde yürüyor» sözünde; fazilet vasfının bir şahsa nispeti şeklindeki kinâyeye açık ve kısa yoldan anlaşılabilir. Bkz. el-Kazvinî, *el-İzah*, s. 466; Gürkan, Necdet, “Arap Edebiyatında Kinâyeye Sanatının Konumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı. 5, Isparta, 1998, s. 238

48 Hanefîlere göre, hangi dilde olursa olsun insanlar tarafından kastedilen mananın açıkça anlaşıldığı lafızlar sarîh, örfe örtülü mana taşıyan ifadeler ise kinâyeli lafızlar olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden Arapça dışındaki bir dille boşamayı kasteden kinâyeli ifadeler kinâyeli boşama lafızları kabul edilir. Bkz. Kâsanî, *Bedâi'u's-Senâi*, III, 102; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, III, 23; Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâlîş-şahiyye*, s. 134.

(Sen yalnızsın/kocasızsın); “أَنْتَ بَرِيَّةٌ” (sen nikâhtan berisin); “أَنْتَ بَائِنٌ” (sen ayrısın (nikâhtan)); “أَنْتَ بَتَّةٌ” (sen kesilmişsin (nikâhtan)); “تَزَوَّجِي” (evlen).⁴⁹

Bu lafızlar fıkıh kitaplarında kinâyeli boşama lafızları olarak yer almışsa da, bunlardan bir kısmının kinâyeli lafız sayılıp sayılmayacağına dair mezhepler arasında ihtilaf vaki olmuştur. Mesela “سَرَحْتُكَ” (seni salıverdim) ve “فَارَقْتُكَ” (senden ayrıldım) ifadeleri Şafilere ve bazı Hanbelilere göre sarıh lafız iken,⁵⁰ diğer fakihlere göre ise kinâyeli lafızlardır.⁵¹

III. KİNÂYELİ LAFIZLARLA GERÇEKLEŞEN TALÂK HAKKINDA FAKİHLERİN YAKLAŞIMI

Hem görünen mananın hem de örtülü mananın kastedilmesinin muhtemel olması sebebiyle kinâyeli sözlerle gerçekleşen boşamalarda Hanefiler ve Hanbeliler, ya boşayanın buna niyet etmiş olması ya da karinelerin boşamaya delâlet etmesi gerektiğini savunurlar. Bu mezhepler, kinâyeli lafız kullanılırken boşanma mevzusunun bahsedilmesi ve kocanın bu esnada sinirli olmasını boşamaya delalet eden karineler olarak kabul ederler. Bu mezheplere göre, söz konusu karineler bulunduğu boşanmaya hükmedilir. Karîne bulunmadığında ise niyete başvurulur. Buradaki niyet de boşayan kişinin açıklaması ile anlaşılabilir ve söylediğine itibar edilir. Kocanın sinirli olmadığı veya talâktan bahsedilmediği bir sırada hangi kinâyeli sözle olursa olsun niyet bulunmadıkça boşama gerçekleşmiş sayılmaz.⁵² Diğer taraftan Hanefiler, kinâyeli lafız kategorisinde bulunmasına rağmen toplumda söylene söylene artık örtülü mana hüviyetini, yani kinâyeli lafız özelliğini kaybetmiş lafızları sarıh lafız olarak görürler. Dolayısıyla bu tür lafızlarla gerçekleşen talâkı ric'î sayarlar.⁵³ Osmanlı'nın son döneminde hazırlanan Hukuk-ı Aile Kararnâmesinde de (md. 109)⁵⁴ Hanefilerin bu yaklaşımı esas alınmıştır.

49 Kudûri, *Muhtasarü'l-Kudûri*, s. 156; İbn Rüşd, Muhâmmmed b. Ahmed b. Muhâmmmed, *Bidâyetü'l-müctehid nihâyetü'l-muktasid*, Mektebetü Mustafa, Mısır 1975/1395, II, 76; Kâsânî, *Bedâiü's-senâi*, III, 105; Nevevî, Ebû Zekerîya Yahya b. Şeref, *Ravzatü't-tâlibin*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût 1405, VIII, 26; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 277; İbn Nüceym, Zeynu'l-Abidin b. İbrahim, *el-Bahrü'r-râik*, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts., I, 302; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 281; Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, IV, 54-57.

50 Şafîî, *el-Ümm*, V, 373; Mâverdi, *el-Hâvi fi'l-Fikhi's-Şafiyyi*, X, 153, 358; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 272; Nevevî, Ebû Zekerîya Yahya b. Şeref, *Kitâbu'l-mecmû şerhu'l-Muhezzeb li's-Şirâzi*, thk. Muhammed Necib el-Mutiî, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ts. XVII, 96; Bu mezhepler, söz konusu lafızların Kur'an'da boşama için “talâk” manasında kullanıldığını, bu yüzden sarıh lafız kabul edileceklerini ifade derler. Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 272; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 280, 290; Zahirîlere göre “الفرق”, “الطلاق” ve “الطلاق” lafızları dışında boşama lafzı bulunmamaktadır. Bkz. İbn Hazm, Ebû Muhâmmmed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, İhyâu't-Turasi'l-Arabî, Beyrut ts., X, 185, 186.

51 Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, III, 148; Kâsânî, *Bedâiü's-senâi*, III, 105; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 264; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 327; Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, IV, 55.

52 Kudûri, *Muhtasarü'l-Kudûri*, s. 155; Merginânî, *el-Hidâye*, II, 275; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 272; İbnü'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 61; Buhutî, *Keşşâfu'l-kıma*, V, 251.

53 Bkz. Zeylâi, *Tebyinu'l-hakâik*, II, 215; İbnü'l-Humâm, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 62; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, III, 322.

54 Bu madde şu şekildedir: “Talâk elfâz-ı sariha ile vâki olur. Müteâref olan elfâz-ı kineviyye dahi sarıh hükmündedir. Amma müteâref olmayan elfâz-ı kineviyye ile talâkın vukuu ancak zevcin niyyetine mütevakkıftır. Zevcin talâka niyyet edip etmediği hakkında tarafeyn ihtilâf etseler zevc yeminiyle tasdik olunur...”

Malikiler, kinâyelerin bazılarının açık, bazılarının muhtemel olduğunu kabul ederler. Açık kinâye kabul ettikleri, “حَبْلُكَ عَلَى غَارِبِكَ” (İpin boynundadır), “الْبَيْتَةُ” (ke-sinlikle boşsun), “أَنْتَ خَلِيَّةٌ” (Sen yalnızsın/kocasısın) lafızlarıyla boşama meydana gelir ve boşamanın kastedildiğini gösteren bir karine bulunmazsa, sarîh lafızlarla talâkta olduğu gibi kocanın “boşamayı kastetmedim” sözüne itibar edilmeyeceğini savunurlar. Malikiler, diğer kinâye lafızları ise muhtemel kinâye olarak kabul eder ve bu lafızlarla boşamada kişinin niyetine başvurulacağını ifade ederler.⁵⁵ Şâfiîler ise herhangi bir ayırım yapmaksızın, boşamanın kinâyî lafızlarla olması durumunun sadece niyete itibar ederek, halin delâletini yani karineleri dikkate almazlar.⁵⁶

Fukaha mutlak boşama ifadelerinin sarîh ve kinâye olmak üzere iki çeşit olduğunda ve her iki ifade tarzıyla boşamanın gerçekleşeceğinde müttelik olmasına rağmen, daha önceden de belirttiğimiz üzere kinâyeli lafızlarla yapılan boşama Hanefilere göre bâin talâk,⁵⁷ diğer mezheplere göre ise sarîh lafızlarla yapılan boşama gibi ric’î talâk sayılmaktadır.⁵⁸

Öte yandan, fukaha arasında kinâyeli lafızlarla yapılan boşamanın bâin mi ric’î mi olduğu yönündeki ihtilaf, talâk sayısının birden fazla olması halinde de devam etmiştir. Hanefiler bir anda üç talâk hakkının kinâyeli lafızlarla kullanılması durumunda üç bâin talâk gerçekleşeceğini ve beynûnet-i kübrâ yani büyük ayrılığın oluşacağını kabul ederler. Bir anda iki talâk hakkının kullanılması veya buna niyet edilmesi halinde ise bir bâin talâk oluşacağını açıklarlar.⁵⁹ Kinâyeli lafızların ric’î talâka sebep olacağını savunan Şâfiîler, sarîh ifadelerle bir anda üç talâkın kullanılmasında olduğu gibi bir anda üç kinâyeli lafızla da beynûnet-i kübrâ’nın vuku bulacağını belirtirler.⁶⁰ Maliki ve Hanbeliler ise bu durumda ancak bir bâin talâk yani beynûnet-i suğrâ gerçekleşeceğini savunurlar.⁶¹

Hanefi kaynaklarında kinâyeli boşama lafızlarıyla bâin talâk gerçekleşeceği savunulurken, diğer mezheplere özellikle de Şâfiîlere cevap niteliğinde bazı ifadelere rastlanmaktadır. Bu yüzden öncelikle diğer mezheplerin kinâyeli lafızlarla yapılan talâkın ric’î sayılması gerektiğine dair görüşlerini nakledip, ardından Hanefilerin bu lafızlarla gerçekleşen talâkı bâin saymalarının sebeplerini zikretmeye çalışacağız.

55 İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, II, 76; Dusûkî, Muhâmmmed Araf, *Haşiyetü’t-Dusûkî ala Şerhi’l-Kebîr*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut ts., II, 366; Adevi, Ali es-Saidî, *Hâşiyetü’l-Adevî*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâî, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, 1412, II, 112.

56 Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, II, 80-82; Nevevî, *el-Mecmu*, VIII, 26; Şirbinî, *Muğni’l-muhtac*, III, 280; Remlî, *Nihâyetu’l-muhtac*, VIII, 381.

57 Kudûrî, *Muhtasârul-Kudûrî*, s. 155; Merginani, *el-Hidâye*, II, 275; İbnu’l-Humâm, *Şerhu Fethi’l-Kadîr*, IV, 61.

58 Mâverdi, *el-Hâvî fi’l-Fikhiş-Şafiyyi*, IX, 774; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 277; Şirbinî, *Muğni’l-muhtac*, III, 199; Buhutî, *Keşşâfu’l-Kına*, V, 252.

59 Merginani, *el-Hidâye*, II 275.

60 Mâverdi, *el-Hâvî fi’l-Fikhiş-Şafiyyi*, X, 161; Remlî, *Nihâyetu’l-muhtac*, VI, 470.

61 İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, II, 76; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 272; Mâverdi, *el-Hâvî fi’l-Fikhiş-Şafiyyi*, X, 18, 161.

A. Cumhurun Kinâyeli Lafızlarla Talâkı Ric'î Saymasının Gerekçeleri

Kinayi lafızlarla yapılan boşamayı ric'î sayanlar arasında en çok Şafiilerin görüşleri ön plana çıkmaktadır. Malikî ve Hanbeliler bu tür talâkın ric'î sayılması gerektiğini savunmuşlarsa da bu görüşün gerekçelerine daha çok Şafîî kaynaklarında rastlanmaktadır.

Şâfiilere göre koca, zifaktan sonra, bir bedel koşul koyma durumu (muhalea) ya da talâk sayısını (üç) tamamlama durumu haricinde karısı ile olan evliliği ortadan kaldırma hakkına sahip değildir. Kocanın boşadıktan sonra iddet içerisinde tekrar hanımına dönebilme seçeneği, kocanın isteğiyle değil, dînen sabit olmuştur. Kocanın dînen bu seçeneği düşürme yetkisi yoktur.⁶² “...الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ...” (Dönüş yapılabilecek boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzelliikle bırakmaktır...) ⁶³ ayet-i kerimesinde de boşamadan bedelsiz bahsedilmiş ve sonra ric'atın olacağı gösterilmiştir. En son üçüncü boşamada mehir ile yani bedel ile evliliğin sona ereceği açıklanmıştır. Bu yüzden koca açıkça: “sen boşsun ve benim sana dönme hakkım da yoktur” sözünü söylese de kocanın dönme (ric'at) hakkı düşmez. Dolayısıyla “kinâyeli sözle bâin talâk gerçekleşir” iddiasında bulunmak nassa muhalefet olur.

Diğer taraftan Şâfiiler, nikâh mülkiyetini ortadan kaldırmayı, cariye üzerindeki mülkiyeti ortadan kaldırmaya benzetirler. Şâfiilere göre, câriye üzerindeki mülkiyeti ortadan kaldırma bazen bir bedel karşılığı olur. Bu durumda mülkiyet kendiliğinden ortadan kalkar. Bazen de mülkiyet teberrû yoluyla ortadan kalkar. Bu şekilde mülkiyetin ortadan kalkması ise kabz (teslim) ile olur ve bu hükmün değiştirilmesi söz konusu değildir. Mesela kişi: “Ben sana (teslime gerek olmaksızın) bizzat mülkiyeti gerektiren bir şey hibe ettim” dediğinde, bu hibe geçersiz olur. Aynı şekilde nikâh mülkiyetinin ortadan kaldırılması da bazen bedelli (muhâlea ile) olur ve nikâh mülkiyeti kendiliğinden ortadan kalkar. Bazen de nikâh mülkiyeti bedelsiz kalkar. Mülkiyetin bu şekilde ortadan kalkması ise ancak iddetin bitimi ile veya talâk sayısının üçe tamamlanması ile gerçekleşir. Koca her hangi bir malda kabz olmaksızın söz ile mülkiyeti ortadan kaldıramadığı gibi evlilikteki mülkiyeti de açıkça söylemek suretiyle ortadan kaldıramaz.⁶⁴

Öte yandan Şafiiler, nikâhın sarîh lafızlarla kurulduğu gibi izalesinin de sarîh lafızlarla olacağını ifade ederek,⁶⁵ Hz. Ömer ve Abdullah b. Mesu'd gibi sahabelerin kinâyeli lafızla yapılan talâkı ric'î boşamadan farklı görmediğini naklederler.⁶⁶

62 Şafîî, *el-Ümm*, V, 372-375; Mâverdi, *el-Hâvi fi'l-Fıkhiş-Şafîyyi*, X, 152, 161; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1405, VIII, 214; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 337; el-Ensârî, Zekerîyya b. Muhammed, *el-Ğureru'l-behiyye fi Manzumeti'l-Behcetü'l-Verdiyye*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1997, XVI, 147.

63 Bakara, 2/229.

64 Şafîî, *el-Ümm*, V, 260, 372-374; Mâverdi, *el-Hâvi fi'l-Fıkhiş-Şafîyyi*, X, 9, 10, 18, 161.

65 Cemal, Şeyh Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Acili eş-Şafîî, *Hâşiyetu'l-Cemel alâ'l-Menheci li Şeyhi'l-İslâm el-Ensârî*, Dâru'l-Fıkr, Beyrût ts., XVIII, 124.

66 Bkz. Şafîî, *el-Ümm*, V, 356; Nevevî, *el-Mecmu*, XVII, 105.

Ayrıca Şafiîler, Nafi'den rivayet edilen bir hadis-i şerifi görüşlerine delil olarak sunarlar. Rivayete göre; “*Rûkâne b. Abdi Yezid, karısı Süheymeyi “kesinlikle” ifadesiyle birlikte boşar ve Resulullah’ a (s.a.v.) kendisinin bu ifadeyi kullanırken tek boşamaya niyet ettiğini belirtir. Resulullah da (s.a.v.) kendisini eşine yollar*”.⁶⁷ Şafiîlere göre, bu hadis-i şeriften “kesinlikle” lafzının dahi boşamayı bâine çeviremediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kinâyeli lafızla gerçekleşen boşamanın da bâin sayılmaması gerekir.⁶⁸

Bahsedilen bu gerekçelerin yanında Şafiîler ile birlikte Malikiler ve Hanbeliler, kinâyeli talâk lafızlarının ifade ettikleri anlamlarda etken olmadıklarını savunurlar. Bu mezheplere göre kinâyeli boşama lafızları kuvvet bakımından boşama için konulmuş sarîh sözlerden daha alt seviyededirler. Bu yüzden niyet olmadan hiçbir hüküm ifade etmezler. Niyet olduğunda da sarîh ifadelerle aynı değerdedirler. Dolayısıyla daha kuvvetli olan sarîh sözler nikâhla gerçekleşen mülkiyeti ortadan kaldıramadığına göre, kinâyeli sözler hiçbir şekilde kaldıramazlar.⁶⁹

B. Hanefilerin Kinâyeli Lafızlarla Talâkı Bâin Saymasının Gerekçeleri

Hanefî mezhebi kaynaklarının birçoğunda kinâyeli lafızlarla yapılan talâkın bâin sayılmasının sebepleri hakkında çeşitli değerlendirmeler bulunmakla birlikte, en kapsamlı açıklamalara Serahsî'nin (ö. 483/1090) “*el-Mebsut*” ve Kâsânî'nin (ö. 587/1191) “*Bedâi'u's-senâi' fi tertibi's-şerâi'*” isimli eserlerinde rastlamaktayız. Bu fakihlerden Serahsî, Hanefilerin kinâyeli lafızlarla gerçekleşen boşamayı bâin saymasının sebeplerini şu şekilde izah etmektedir:

a) Nikâhla birlikte kocanın tek taraflı boşama yetkisi oluşur. Bu yetki ile koca, evlilik bağının kalkmadığı ric'î talâk hakkına sahip olduğu gibi kinâyeli lafızları yada üç talâkı bir anda kullanarak eşi ile arasındaki mülkiyeti (evliliğe dayalı hakları kullanma mülkiyetini) bâin talâkla kaldırma hakkına sahiptir.⁷⁰

b) Koca, nikâh ile gerçekleşen mülkiyeti zifaktan önce ortadan kaldırma yetkisine sahiptir. Zifaf sonrasında kocanın bu yetkisi daha da pekişmiş olur. Dolayısıyla zifaktan önce var olan bu yetki, zifattan sonra hiçbir şekilde ortadan kalkmaz.⁷¹

67 Hadis kaynaklarında bu hadisin zayıf ve muzdırıp olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ebû Dâvud, Ebu Davud, Süleyman bin el-Eşâs es-Secistânî, *Sünen-i Ebu Dâvud*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, ts., Talâk, 15, h. no:2208; İbnu'l-Esir, Ebu's-Seâdât el-Mubarek b. Muhâmmmed el-Cezerî, *Câmiu'l-usûl fi ehâdisi'r-Resûl*, thk. Abdulkadir el-Arnâvut, Mektebetü Dâri'l-Beyân, b.y.y., 1971/1391, VII, 589; Hanbeliler bu hadisi isnadının zayıf olması sebebiyle dikkate almadıklarını ifade ederler. Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 272.

68 Şafii, *el-Ümm* V, 375.

69 Şafii, *el-Ümm*, V, 377; Mâverîdî, *el-Hâvî fi'l-Fikhi's-Şafiyyi*, X, 18, 161; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 272.

70 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 74; Ayrıca bkz. A. Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, II, 307; Mevsulî, *el-İhtiyâr*, III, 148.

71 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 74; Ayrıca bkz. A. Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, II, 308.

c) Koca, nikâh akdi ile gerçekleşen evlilik bağına ortadan kaldırma karşılığında (muhâlea yoluyla) bir bedel alma yetkisine sahiptir. Koca yalnızca sahip olduğu şeyin bedelini alabilir. Bu durum, kocanın karısını bâin olarak boşama yetkisine de sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kocanın bâin talâkla boşaması kendi mülkiyeti üzerindeki bir tasarrufudur.⁷²

d) “Sen boşsun” sözü bâin talâka da ric’î talâka da muhtemeldir. Kocanın “bâin” sözü bu iki ihtimalden birini belirlemek içindir. Mesela “insanlar” sözü, umum (tüm insanlara) ve hususa (bazı insanlara) muhtemeldir. Kişi «bütün insanlar» dediğinde bu ihtimal ortadan kalkar. Yine satıcının “sattım” sözü muhayyerlik hakkı ile birlikte kesin olarak satma anlamına da gelebilmektedir. Ancak satıcı “kesin olarak sattım” dediğinde ihtimal ortadan kalkar. Aynı şekilde kinâyeli lafızlardan “sen bâinsin” sözü ile de kesin boşamanın gerçekleştiği, diğer ihtimalin (ric’âtin) ortadan kaldırıldığı gösterilmektedir.⁷³

f) Hz. Ali ve Abdullah b. Zeyd gibi bazı sahabeler kinâyeli lafızlarla yapılan talâkı bâin saymışlardır.⁷⁴

e) Kinâyeli lafızlar, anlamlarının gerekli kıldığı şeyde etkendirler ve sarih lafızlardan daha kuvvetlidirler. Kinâyeli boşama lafızlarında karı-koca arasındaki yetkilerin ve bağına ortadan kalkması anlamları bulunmaktadır. Mesela devesini serbest bırakmak isteyen bir kişi, devenin ipini omuzuna bırakır ve onun yolunu açar ve artık deve ile herhangi bir mülkiyet bağının kalmadığını gösterir. Talâk için “senin ipin omuzundadır” lafızıyla da koca, karısı ile aralarında evlilik mülkiyetinin (bağının) bulunmadığını gösterir. Yine “ailene katıl” sözünde de kocanın karısını ailesinin yanına dönmeye zorlaması vardır. Bu durum ise ancak aralarındaki nikâh bağının kopmasından sonra olur. Aynı şekilde kocanın hanımını ailesine hibe etmesi, kadın üzerindeki mülkiyetini (evlilik bağına) ortadan kaldırmak suretiyle onun ailesinin yanına dönmelerini istemesidir.⁷⁵ Sarih yani “boş ol”, “seni boşadım” gibi lafızlar ise nikâhın zıttı bir mana ihtiva etmemektedirler. Karı-koca arasındaki evlilik bağı bu lafızlarla talâk sayısı tamamlanmadan ortadan kalkmaz. Zira bu lafızlar sadece boşama sürecini başlatır.

Öte yandan Serahsî, “اغْدِيْ” (iddet say), “استبرئي رَحِمَكَ” (rahmini temizle) ve “وَأَنْتِ وَاحِدَةٌ” (sen teksin) ifadelerinin kinâyeli olsa bile boşama kastıyla söylendiğinde ric’î talâk gerçekleşeceğini belirtir. Serahsî’ye göre bu lafızlar boşama için söylense bile, evlilikle birlikte karı-koca arasında oluşan mülkiyeti (evlilik bağına) ortadan kaldırmayı ifade etmemektedir. Mesela “benim nimetlerimi say” manasına gelebildi-

72 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 74; Ayrıca bkz. A. Buhârî, *Keşfu’l-esrâr*, II, 308.

73 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 74, 75; Ayrıca bkz. A. Buhârî, *Keşfu’l-esrâr*, II, 308, 309.

74 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 75; Ayrıca bkz. A. Buhârî, *Keşfu’l-esrâr*, II, 307.

75 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 73; Ayrıca bkz. Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 148.

ği gibi “nikâhtan dolayı iddet bekle” manasına da gelen “iddet say” lafzı ile ikinci mana kastedilmiş olsa bile, bu mana evliliği kesin olarak bitirmeye yeterli değildir. Zira iddetin başlangıcında da devamında da nikâh devam edebilmektedir ve bu ifade ile “ben seni boşadım, bundan dolayı iddet bekle” anlamı ortaya çıkmaktadır. Aynı durum “rahmini temizle” sözünde de geçerlidir. “Senden başka yanımda kimse yok”, “güzellikte dünya kadınları içinde teksin” manalarına gelebilen “Sen teksin” sözü de boşama niyetiyle söylendiğinde, “sen bir talâkla boşsun” şeklinde anlaşılır.⁷⁶

Diğer taraftan Serahsî, Şâfiîlerin kocanın boşadıktan sonra iddet içerisinde tekrar hanımına dönebilme seçeneğinin, kocanın isteğiyle değil, dînen sabit olduğu ve kocanın dînen bu seçeneği düşürme yetkisi olmadığı görüşüne karşı şunları ifade etmektedir. “*Esas olarak boşama kesin boşamadır. Ric’i boşama kıyasa aykırı olarak şer’an caiz görülmiştir. Bu yüzden kıyasa aykırı olarak dinen sabit olan bir hükümün kapsamına, sarih lafızlardan farklı olan kinâyeli lafızlarla yapılan boşamanın katılması doğru değildir. Boşamanın üç ayrı kere ile gerçekleştiğini ifade eden Bakara suresi 229. ayet sarih lafızlarla ilgili olup, kinâyeli lafızların bu ayet kapsamında değerlendirilmemesi gerekir.*”⁷⁷

Serahsî, Şâfiîlerin koca tarafından nikâh mülkiyetinin ortadan kaldırılmasını kabz olmaksızın gerçekleşmeyen hibeye benzetmelerine ise hibenin bu konuda kıyasa uygun olmadığını belirterek cevap verir. Serahsî’ye göre, hibe kendisindeki zayıflık sebebiyle kendisini güçlendirecek bir şey ile yani kabz ile mülkiyeti gerekli kılar. Zaten mülkiyetin teslim olmadan gerçekleşeceğini koşul koymakla hibe pekişmiş olmaz. Dolayısıyla böyle bir kıyas yapmak yanlıştır.⁷⁸

Diğer bir Hanefî fâkihi Kâsânî (ö. 587/1191) ise naslardan bir takım deliller sunarak kinâyeli lafızlarla boşamanın bâin olacağını savunur. Kasanî’ye göre, Kur’an’daki “فَإِمْسَاكِ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيعِ بِإِحْسَانٍ” (Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir)⁷⁹; “فَتَعَالَيْنِ أُمْتَعْنِ وَأَسْرَحْنَ سَرَاحًا جَمِيلًا” (Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de, sizi güzellikle salıvereyim)⁸⁰; “فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ” (... onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayırın)⁸¹ ayetlerinde kesin ayrılığı ifade eden boşama lafız-

76 Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 75, 76; Benzer açıklamalar için bkz. Pezdevî, *Kenzu’l-vusûl*, II, 307-311; Merginani, *el-Hidâye*, II 275; Mevslî, *el-İhtiyâr*, III, 148; Hanefiler, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) eşi Sevd’e ve Hafsa’ya “iddet say” demesine rağmen onlara ricât etmesini de bu görüşleri için delil gösterirler. Bkz. Pezdevî, *Kenzu’l-vusûl*, II, 311; Serahsî *el-Usul*, s. 148.

77 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 74; Ayrıca bkz. A. Buhârî, *Keşfu’l-esrâr*, II, 307; Öte yandan günümüz Hanefî fıkıhçılarından Hallâf, “*Ahkâmu’l-Ahvâlî-Şahsiyye*” adlı eserinde, yukarıdaki gerekçelere değinmeksizin, bid’i talâkın hukuken geçerli olduğuna dair Kur’an ve Sünnetten getirilen delillerin, Hanefîlerin kinâyeli lafızla talâkı bâin saymalarına da delil olacağını ifade eder. Bkz. Hallâf, *Ahkâmu’l-ahvâlî-Şahsiyye*, s. 141.

78 Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 75.

79 Bakara, 2/229.

80 Ahzab, 33/28

81 Talâk, 2/65.

ları kinâyeli olarak gelmiştir. Bu durum kinâyeli ifadelerle bâin boşamanın gerçekleşeceğini göstermektedir.⁸² Diğer taraftan Kâsânî, Şafiilerin kinâyeli lafızlarla ric'î talâkın vuku bulacağına dair delil gösterdiği Rükâne hadisinin, esasında kinâyeli lafızlarla bâin talâkın gerçekleşeceğine delil olduğunu ifade eder. Kâsânî'ye göre, Rükâne'nin kinâyeli sözle karısını boşadıktan sonra üç talâkı değil tek talâkı niyet ettiğini söylemesi üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onu eşine geri göndermesi, bir bâin talâk gerçekleştiğinden Rükâne'nin tekrar eşiyile nikâhlanabilme imkânı sebebiyledir. Kâsânî'ye göre, Hz Peygamber (s.a.v.)'in evlendiği (Gıfar kabilesinden) bir kadının sırtında alacalık görünce "ailene katıl" ifadesini kullanarak⁸³ onu boşaması da kinâyeli lafızlarla boşamanın bâin olacağını gösterir.

Bu nassları delil getiren Kâsânî, kinâyeli lafızlarla talâkın bâin sayılmasının maslahata binaen de gerekli olduğunu savunur. Kâsânî'ye göre, evlilikte problemler bazen kocadan bazen de kadından kaynaklanabilir. Kesin ayrılık gerçekleşmeyen ric'î talâk, kocanın eşi ile arasındaki problemlerini çözmesi ve ardından tekrar eşine dönüş yapabilmesi için meşru kılınmıştır. Eğer evlilikteki sorunlar kocadan kaynaklanıyorsa koca eşini ric'î talâkla yani sarîh lafızlarla boşar. İddet süresinin sonuna kadar kendisini dener ve bu süreç içerisinde eşi ile birlikte olma arzusu oluşmaz ve kalbi tekrar ona meyletmezse yani ric'î talâk onların bir araya gelmelerine bir fayda sağlamazsa bu süre sonunda eşi ile bâin olarak boşanmış olur. Tam aksine karısından ayrı kalmaya sabreder ve ondan ayrılmasının doğru olmadığına kanaat getirirse karısına ric'ât eder. Ancak evlilikteki problemler kadından kaynaklandığında, kocanın eşini ric'î talâk ile boşamasının bir faydası bulunmamaktadır. Zira koca, problemin odağı olan karısını ric'î talâkla boşadığında, aralarındaki evlilik bağının devam ettiğini gören kadın herhangi bir değişim göstermez. Ancak evlilik bir bâin talâk ile sona erdiğinde kesin (bâin) ayrılığın sıkıntısını gören kadın pişmanlık duyabilir. Bunun sonucunda eşiyile eski alışkanlıklarını terk ederek tekrar evlenmek isteyebilir. Bu yüzden özellikle problemlerin kadından kaynaklandığı durumlarda iddet süresi beklenmeden kocanın eşini kinâyeli sözle bir bâin talâk ile boşaması maslahatın gereğidir.⁸⁴

Görüldüğü üzere Hanefiler, kocanın evliliği iddet süresi tamamlanmadan veya üç talâk hakkı kullanılmadan bâin talâk ile sona erdirmeye yetkisinin bulunduğunu, diğer mezhepler ise kocanın böyle bir hakka sahip olmadığını savunmak için birçok delil ortaya koymuşlardır. Hanefiler, kinâyeli lafızlarla boşamayla bâin talâk gerçekleşeceğini belirtirken, özellikle, kinâyeli boşama lafızlarının karı-koca

82 Kâsânî, *Bedâi'u's-senâi'*, II, 112

83 Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü Kurtubâ, Kâhire, ts., III, 493, h.no. 16075; Beyhâkî, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhâmmad Abdulkadir Atâ, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke, 1994/1414, VII, 213; *Tahâvî*, Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb El-. Arnaut, Müessesetü'r Risale, Beyrut, 1994, II, 107.

84 Kâsânî, *Bedâi'u's-senâi'*, II, 112

arasındaki evlilik bağıni kesin olarak ortadan kaldıran manalar taşıdığına dikkat çekmektedirler. Zira Hanefilere göre kinâye lafızlar, dil, anlam ve etki bakımından sarih lafızlardan daha kuvvetlidirler ve ifade ettikleri manada kesin olarak etken-dirler. Diğer mezhepler ise kinâye lafızların anlamlarında tereddüt bulunduğunu ve sarikten daha zayıf olduğunu kabul ederek, bu lafızların evlilik bağıni ortadan kaldırma özelliğine sahip olmadığını açıklamaktadırlar. Bu durum her iki taraf açısından da kinâyeli lafızların anlam ve etki bakımından farklı değerlendirilmesinin, bu lafızlarla boşamadaki ihtilafın en önemli nedenlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Konunun farklı boyutlarıyla daha net ortaya konulması, özellikle de Hanefilerin kinâyeli boşama lafızlarıyla bâin talâk oluşacağı yönündeki görüşlerinin temellendirilmesi hususundaki istidlallerinin daha iyi kavranabilmesi açısından, dilde kinâyeli anlatımların sebep ve işlevleri hakkında kısa bir bilgi verilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

C. Dilde Kinâyeli Anlatımın Sebep ve İşlevleri

Kaynaklarda nakledildiğine göre, Arap edebiyatının en eski dönemlerinden itibaren birçok belagat sanatı arasında özellikle açık sözden kaçınmanın en etkili üslubu olan kinâye sanatı günlük konuşma ve şiirlerde yer almıştır. Birçok Arap dil ve edebiyat âlimi tarafından, kinâyenin Araplar nezdinde maksat ve meramı açıkça ifadeden (tasrihden) daha belîğ ve etkili sayıldığı ve hüner gerektiren bir söz sanatı olarak algılandığı, hatta Arapların her şeyi açıkça dillendiren kimseyi ayıpladıkları belirtilmiştir.⁸⁵ Nitekim, Araplara ait fasih meseller ve ifadelerin pek çoğu kinâye yoluyla dile getirilmiştir. Mesela Araplar, ırz ve namusunu koruyan kimseleri “eteği temiz” / “طاهر الذيل” (tâhiru’z-zeyl) diye vasıflandırılmış; ayrıca cinsel ilişkiden kinâye olarak “balcağız” “العسيلة” (usayle) lafzını, gözleri görmeyen kimseden kinâye olarak “örtülü-perdeli” / “المحجوب” (mahcub) vasfını, zevceden kinâye olarak da “evin sahibesi” / “ربة البيت” (rabbetü’l-beyt) tabirini kullanmışlardır.⁸⁶

Arap dilinde neredeyse kullanılması zaruri görülen kinâyeli ifadelere Kur’an-ı Kerim’de bir çok ayette rastlanılmaktadır. Mesela Kur’an-ı Kerim’de Yusuf suresi 12/23. ayette, Aziz’in karısının Hz. Yusuf’a cinsel istek duyması kinâye yoluyla “رَاوَدَتْهُ” (Ondan murat etti) diye ifade edilmiş, Bakara suresi 2/187 ve 223. ayetlerdeki “لِبَاسٍ” (libas (giysi)) ve “حَرْثٌ” (hars (tarla)) kelimeleri de yine cinsel ilişkiden

85 Sekkâki, *Miftâhu’l-ulûm*, s. 523; İbn Kuteybe, Ebu Muhammed, *Te’vilu müşkili’l-Kur’an*, Beyrut ts., s. 263; Cürcani, Ebû Bekr Abdülkahir b. Abdîrrahmân b. Muhammed, *Delâilu’l-icâz*, Beyrut, 1994, s. 285-286; Kılıç, *Kur’an, Dildeki Sonsuz Mucize*, s. 161; Öztürk, “Kur’an Dilinde Kinâye ve Tariz”, s. 116.

86 Zerkeşi, Bedreddin, *el-Burhân fi ulumi’l-Kur’an*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrut 1957/1366, II, 300, 301; Öztürk, “Kur’an Dilinde Kinâye ve Tariz”, s. 116.

kinâye olarak kullanılmıştır.⁸⁷ Yine Tahrim suresi 66/12. ayette Hz. Meryem hakkında “أَحْصَتْ فَرْجَهَا” (fercini korudu) şeklindeki ifade, iffet ve namusu korumaktan kinâyedir.⁸⁸ Saffât suresi 37/49. ayette de cennetteki huriler saflık ve temizlikten kinâye olarak “بَيْضٌ مَكْنُونٌ” (el değmemiş, saklı yumurtalar) diye nitelendirilmiştir.⁸⁹ Serveti ve evlad-u iyalinin çokluğuyla övünen bir inkârcının başına gelen musibeti anlatan Kehf suresi 18/62. ayetteki “يَغْلَبُ كَفَيْهِ” (ellerini oğuşurma) ifadesi de inkârcının üzüntü ve pişmanlığından kinâyedir.⁹⁰

İslam âlimleri, Kuran-ı Kerim’de bu tür lafızların yer almasının birçok sebep ve hikmetinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Mesela Zerkeşi (ö. 794/1392) ve Suyûtî (ö. 911/1505), Kur’an-ı Kerim’de kinâyeli lafızların kullanım gerekçelerini kısaca şu şekilde sıralamaktadırlar:

- a) İlâhi kudretin yüceliğine dikkat çekmek
- b) Meseleyi arife tarif gerektirmeyecek şekilde anlatmak
- c) Maksadı ve meramı daha güzel bir ifadeyle belirtmek
- d) Müstehcen ifade kullanmamak
- e) İfadeyi güzelleştirmek
- f) Akıbeti dikkat çekmek
- g) Sözü kısaltmak
- h) Etkili ve çarpıcı biçimde anlatmak
- i) Kınama ve ayıplamada mübalağa yapmak
- j) Nazik konuşmak ve kırıncı ifadeden kaçınmak
- k) Aşağılamak ve kınamak
- l) Muhatabı iz’an ve teslimiyete yönlendirmek
- m) Maksadı zahire muhalif mana taşıyan bir lafızla anlatmak⁹¹

Kinâyeli lafızlar sadece İslam dininin ana kaynağı Kur’anı Kerim’de yer almıştır. Kur’an’dan sonra ikinci kaynak olan sünnette de kinâyeli lafızların kullanılması

87 Zerkeşi, *el-Burhan*, II, 304.

88 Zerkeşi, *el-Burhân*, II, 305; Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Kemaleddin, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’an*, Beyrut 1996, II, 791; Öztürk, *Kur’an Dilinde Kinâye ve Ta’rîz*, s. 133.

89 Zerkeşi, *el-Burhân*, II, 307.

90 Zemahşeri, Ebûl Kasım Cârullah Mahmud bin Ömer bin Ahmed, *el-Keşşâf an hakaiki’t-Tenzil*, Beyrut ts., II, 485; Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku’t-Tenzil*, Beyrut, yy., 1989, II, 949; Gürkan, “Arap Edebiyatında Kinâye Sanatının Konumu”, s. 244.

91 Zerkeşi, *el-Burhan*, II, 301-309; Suyûtî, *el-İtkân*, II, 789-794; Kur’an-ı Kerim’de kinâye lafızların kullanım gerekçeleri hakkında ayrıntı bilgileri için bkz. Kılıç, *Kur’an, Dildeki Sonsuz Mucize*, s. 160-166; Öztürk, “Kur’an Dilinde Kinâye ve Ta’rîz”, s. 124-136.

dığı, Hz. Peygamber (s.a.v) in çeşitli saiklerle ifade ettiği birçok cümlesinde kinâyeli lafızların bulunduğu görülmektedir. Mesela Hz Peygamber (s.a.v.)’den rivayet edilen “إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ” (Allah-u Teâla gündüz günah işleyenin tevbe etmesi için gece, gece günah işleyenin tevbe etmesi için gündüz elini açar)⁹² hadisindeki “يَبْسُطُ يَدَهُ” (elini açar) ifadesi Allah’ın cömertliğinden kinâyedir.⁹³ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sahabilerden Enceşe’ye hitaben söylediği “يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدًا سَوْفَكَ بِالْقَوَارِيرِ” (Ey Enceşe! Sırça şişeleri kırma, yavaş ol!)⁹⁴ sözündeki “القَوَارِيرِ” (sırça şişeler) kelimesi, narin ve zayıflığından dolayı kadınlardan kinâyeye yapılmıştır.⁹⁵

D. Genel Değerlendirme

Girişte de belirttiğimiz gibi İslam Aile hukukunda fakihlerin çoğunluğu, nikâhı taraflar için birbirlerinden istifade (evliliğe dayalı hakları kullanma) hakkı oluşturan bir akit olarak değerlendirmişlerdir. Nikâhın bu özelliğinden hareket ettiği anlaşılan ve kocanın evliliği talâk sayısı tamamlanmadan kesin (bâin) olarak bitirme yetkisi bulunduğunu savunan Hanefiler, kinâyeli boşama lafızlarının mana yönüyle evlilik bağıni ortadan kaldırmayı ifade ettiğini ve bu lafızların hukuki etki bakımından sarîh lafızlardan farklı olduğunu kabul etmişlerdir. Gerçekten de dildeki konumundan ve Arap dil ve belagatçılarının açıklamalarından⁹⁶ anlaşıldığı üzere kinâyeli lafızlar, sarîh lafızların aksine zihinde belli bir altyapısı oluşmuş ve aşama kat etmiş düşüncelerin ifadeye dönüştüğü lafızlardır. Anlaşıldığı kadarıyla Hanefiler de evlilik birliğini zihninde bitirmiş kocanın bilerek kinâyeli lafızları kullanacağını ve bu şekildeki boşamanın bâin sayılacağını savunmaktadırlar. Evlilik birliğini zihninde bitirmeyen ve eşi ile ayrılığa henüz tam olarak karar vermemiş kocanın ise (evlilik bağıni ortadan kaldırmayan) sadece boşama sürecini başlatan sarîh boşama lafızlarını kullanacağını açıklamaktadırlar.

Burada dikkat çeken önemli hususlardan biri de Hanefiler tarafından kinâyeli lafızlarla yapılan boşamanın niyetsiz veya karinesiz hiçbir hukuki sonuç doğurmadığının kabul edilmesi ve böyle bir durumda kinâyeli lafızların etki bakımından sarîh lafız gibi bile değerlendirilmemesidir. Böylelikle Hanefiler, kinâyeli lafızdaki tereddütün karine ve niyet ile tamamen ortadan kalkacağını, evlilik birliğini sona

92 Müslim, İbnü'l-Haccâc Ebû'l-Huseyin el-Kuşerî el-Nisâbüri, *Sahih-i Müslim*, Dâru Tayyibe, Riyâd, 2006, Tevbe, 5.

93 Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud bin Ömer bin Ahmed, *el-Faik fi garibi'l-Hadis*, Beyrut, 1993, I, 107-108; Ayrıca bkz. Gürkan, “Arap Edebiyatında Kinâye Sanatının Konumu”, s. 246

94 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahih*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kâhire 1403, Edeb, 90; Muslim, Fedail, 18.

95 es-Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil, *Fıkhul-luga ve Sirru'l-Arabiyye*, Beyrut, 1993, s. 365; İbnü'l-Esir, *Diyaüddin Muhammed b. Muhammed, el-Meseli's-sâir fi edebi'l-kâtib ve ş-şâ'ir*, Kâhire ts., III, 64; Gürkan, “Arap Edebiyatında Kinâye Sanatının Konumu”, s. 246

96 Bkz. Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, s. 523; Cürcanî, *Delâilu'l-icâz*, s. 285-286.

erdirmek isteyen kocanın kinâyeli boşama lafızları kullandığında kastı ile ilgili en ufak bir şüphenin kalmayacağını vurgulamaktadırlar.

Hanefilerin dışındaki müctehitlerin büyük çoğunluğu, kinâyeli lafızla oluşan talâkın ric'î olduğunu ifade etseler de Malikiler ve Hanbeliler bu lafızlarla yapılan boşamada kocanın niyetinin üç talâk olduğunu söylemesi durumunda, bir bâin boşama gerçekleşeceğini kabul etmektedirler.⁹⁷ Esasında bu noktada Hanefilerle bu mezhepler arasında pek bir fark kalmamaktadır. Hanefilere göre boşamayı kesin (bâin) gerçekleştirme niyeti olan koca, bunun için kinâyeli boşama lafzı kullanır. Malikî ve Hanbelilere göre ise bunu arzulayan koca, kinâyeli lafızla üç kere boşamaya niyet ettiğini ifade eder. Her iki şekilde de bir bâin boşama gerçekleşir.

Hanefilere göre üç kinâyeli lafızla üç bâin talâk (beynûnet-i kubrâ), diğer mezheplere (Malikî ve Hanbelilere) göre ise bir bâin talâk (beynûnet-i suğrâ) oluşacağına dair görüş farklılığının sebebi, yine her iki tarafın kinâyeli lafızları dil açısından farklı değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Daha önceden de belirttiğimiz üzere, Hanefiler de dâhil olmak üzere fukahânın çoğunluğuna göre sarîh ifadelerle bir anda gerçekleşen üç talâk dinen tahrimen mekruh sayılmakla beraber hukuken geçerli görülmektedir. Hanefiler açısından bakıldığında, sarîh ifadelerle bir anda üç talâkla beynûnet-i kübrâ oluşuyorsa, karine ve niyet ile sarîh lafızlardan daha kuvvetli olan kinâyeli lafızlarla da aynı sonucun ortaya çıkması gerekir. Bu yüzden bir kinâyeli lafızla bir bâin talâk gerçekleştiğini kabul eden Hanefilerin üç kinâyeli lafızla da üç bâin talâkın oluşacağını savunması gayet doğaldır. Öte yandan bir kinâyeli lafızla yapılan talâkın bir ric'î talâk sayılacağını belirten Şafîiler, üç kinâyeli lafzın bir anda kullanılmasıyla sarîh ifadelerle yapılan bir anda üç talâкта olduğu gibi beynûnet-i kubrâ oluşacağını kabul ederek, sonuç bakımından Hanefilerle aynı görüşü paylaşırlar. Bununla birlikte, gerek bir anda üç kinâyeli lafızla gerekse bir anda üç sarîh lafızla yapılan talâkın İslâm'ın evlilik ve boşanma mevzularında göstermiş olduğu hassasiyete uymadığı ve bir talâk sayılması gerektiği İbn Teymiyye,⁹⁸ İbn Kayyim⁹⁹ ve Şevkanî¹⁰⁰ gibi İslâm âlimleri ve günümüz İslâm Hukukçularının birçoğu tarafından¹⁰¹ dile getirilmiştir. Zira tek ya da iki bâin talâkla boşama ne-

97 Bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 76; Dusûkî, *Haşiyetü'd-Dusûkî*, II, 366, 379.

98 İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ebu'l-Abbâs Muhâmmmed, *el-Fetevâ'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdu'l-Kadir Atâ-Mustafâ Abdu'l-Kadir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts., III, 16-17.

99 İbn Kayyim, Şemsüddîn Ebi Abdillâh Muhammed el-Cevziyye, *Zâdu'l-meâd*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992, V, 217-226, 248.

100 Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylu'l-evtâr şerhu Muntegâ'l-ahbâr*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1998/1419, VI, 746.

101 Bkz. Şeltût, Mahmud Muhammed-Sayis, Muhammed Ali, *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-fıkıh*, Mısır, 1953, s. 80; Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâlî-şahsiyye*, s. 142; Türcan, Talip, "İslâm Hukukunda Boşanmada (Talâk) Şahit Bulundurma ZoH runluluğu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, Isparta, 1994, s. 265; Köse, Saffet, "Aynı Anda Üç boşama Geçerli midir?", *Mehir Dergisi*, yy., 1997, s. 58; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 363; Acar, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 121, 122; Ebu Zehra, Muhammed, *el-ahvâl-şahsiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts., 305, 306.

ticesinde karı-koca tekrar yeni bir nikâh akdi ve mehir belirlenmesiyle evlenebilmektedir. Ancak bir anda gerçekleşen üç talâk ile beynûnet-i kübrâ olduğu kabul edildiğinde, kadının başka bir erkekle evlenmeden eski kocasıyla tekrar evlenmesi mümkün olmamaktadır.

SONUÇ

İslam Aile Hukukunda nikâh, eşlerin birbirlerinden istifadesini mubah kılan bir akit olarak değerlendirilmiştir. Muhtemelen nikâhın bu özelliğinden hareket eden Hanefiler, İslam'da kocanın kendisine verilen yetki ile nikâh akdini tek taraflı olarak bir bâin talâkla sona erdirebileceğini kabul etmişlerdir. Hanefiler açısından, zifaktan önceki ve bedel mukabilindeki boşamaların diğer mezheplerin de kabul ettiği gibi bâin sayılması, kocanın tek bir lafızla olsa bile bâin boşama hakkının göstergesidir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de ve bazı hadis-i şeriflerde "talâk" dışındaki boşama lafızlarının kesin ayrılık için kullanılması, kinâyeli boşama lafızlarının kesin ayrılığa sebep olduğunun ve kocanın kinâyeli boşama lafızlarıyla boşamasının bâin sayılacağına delilidir. Buna göre evliliği iddet süresinin bitimini beklemeden bâin talâkla sona erdirmek isteyen koca, bu iradesini kinâyeli boşama lafızlarını kullanarak gösterir.

Kanaatimizce, Hanefilerin kinâyeli boşama lafızlarıyla bir bâin talâk gerçekleştirilmesine dair görüşü İslam'ın boşanma ile ilgili temel gayelerine ters düşmemektedir. İslam'da kadının temizlik süresi başladıktan sonra onunla cinsel ilişkide bulunulmadan bir talâk ile boşanılması talebi, arızı duygu ve düşüncelerle aile yuvasının dağılmasına imkân tanımamak içindir. Ancak bu bir talâkın ric'i olması şart değildir. Zira ric'i de olsa bâin de olsa eşler tekrar bir araya gelebilmektedir. Bununla beraber her iki şekilde de bir talâk hakkı ortadan kalkmış bulunmaktadır. Her ne kadar üç talâk hakkı tamamlanmamış bâin talâktan dönüş, yeni bir nikâh akdi gerektirmesi sebebiyle ric'i talâktan daha zahmetli olsa da Hanefilerin tek bâin talâk ile boşamanın birbirleriyle yeniden evlenen eşler için daha etkili ve faydalı olacağı görüşü dikkat çekicidir.

Hanefiler dışındaki mezhepler, sarîh lafızlardan daha zayıf gördükleri kinâyeli lafızların ancak karine ve niyetle sarîh lafızlara denk olduğunu kabul etseler de karine ve niyetle anlamındaki tereddüt tamamen izale olan kinâyeli sözler, dil ve belagat açısından sarîh ifadelerden anlamca daha kesin ve etkili kabul edilirler. Kinâyeli sözlerin bu özelliklerini öne çıkaran Hanefilere göre kinâyeli boşama sözleri, ihtiva ettiği mana itibarıyla karı-koca arasındaki evlilik bağına kesin olarak ortadan kaldırmayı ifade eder. Sarîh sözde bu özellikler bulunmadığından, bu lafzın boşama için bir kere kullanılması ile sadece boşama süreci başlar. Sarîh boşama lafzının

bir kere kullanılması, kocanın eşini kesin olarak boşamaya karar vermediğinin, kinâyeli lafızlarının kullanımı ise kocanın evlilik bağına kesin (bâin) olarak son verme isteğinin kanıtıdır.

Netice olarak; ayrılığın kaçınılmaz olduğu bir evlilikte ric'î talâkla evliliğin uzaması yerine, istenildiğinde tekrar evliliğe de fırsat veren bir bâin talâkla boşama fırsatının, Hanefiler tarafından kocanın tabii bir hakkı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Hanefilerin kinâyeli boşama lafızlarıyla bir bâin talâk gerçekleşeceğine dair gerek naslardan ve diğer delillerden gerekse kinâyeli lafızların dil ve belagat yönünden yola çıkarak ortaya koyduğu görüşlerinin kendi içerisinde mantikî bir tutarlılık taşıdığı görülmektedir. Ayrıca, Hukuk-ı Aile Kararnâmesindeki konuyla ilgili madde, Osmanlı ulemasının da Hanefilerin yaklaşımını benimsediklerini göstermektedir. Ancak, Hanefilerin ve Şafiilerin hukuken geçerli sayıp, beynûnet-i kübrâ oluştuğunu kabul ettikleri bir anda üç kinâyeli lafızla talâkın özellikle günümüz fakihlerinin birçoğunca bir talâk sayılması yönündeki temayül, Kur'an ve Sünnetteki talâk ile ilgili esasların lafız ve ruhuna daha uygun görünmektedir.